

BOJ O STÁTNÍ HRANICE SLOVINSKA OD ROKU 1918 DO ROKU 1920 SE ZAMĚŘENÍM NA SLOVINSKO-RAKOUSKÉ HRANICE V OBLASTI KORUTAN

JAN KRLÍN

V předvečer I. světové války žili Slovinci v několika, konkrétně šesti, územně správních a státních útvarech: patřily mezi ně Kraňsko s hlavním městem Lublaní, Přímoří s hlavním městem Terstem, Štýrsko s hlavním městem Štýrským Hradcem a dalšími významnými městy Mariborem a Ptují. Silná slovinská minorita žila také v Korutanech s hlavním městem Celovcem (Klagenfurt). Slovinská menšina žila také v Uhrách v oblasti Předmuří (Predkomurje). Nechci na tomto místě podrobně popisovat politický vývoj ve slovinských zemích po první světové válce. Je to téma již několikrát zpracované, ale uvedu zde v poznámce přehled základních pramenů a literatury k dějinám Slovinska v letech 1914–1920.¹ Na konci první světové války došlo u Slovinců ke sjednocení politických sil, postupně se pro spojení vyslovila Slovinská lidová strana Antona Korošce, Národní pokroková strana a Jihoslovanská sociálně demokratická strana. Tyto politické strany vytvořily v Lublani Národní výbor (Narodni svet) 16.–18. srpna 1918. Předsedou se stal Anton Korošec.²

Na podzim 1914 založili ve Florencii Chorvaté Franjo Supilo, Ante Trumbič a sochař Ivan Meštrovič Jihoslovanský výbor. Emigranti, kteří byli členy Jihoslovanského výboru, zahájili po uznání československého zahraničního odboje akci

1 Krlín, Jan: Korutanský plebiscit. *Paginae historiae* 15, 2007, s. 131–164; Pleterski, Janko – Ude, Lojze – Zorn, Tone: Koroški plebiscit. Ljubljana 1970; Balkovec Bojan: Prva slovenska vlada (1918–1921). Ljubljana 1996; Grafenauer, Bogo: Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj. Ljubljana 1987; Perovšek, Jurij: Slovenska osamosvojitve v letu 1918. Ljubljana 2000; Pirjevec, Jože: Jugoslavija 1918–1992. Koper 1995 (česky Praha 2000); Pleterski, Janko: Prva odločitev za Jugoslaviju. Ljubljana 1971; Perovšek, Jurij: Slovenska osamosvojitve v letu 1918. In: Slovenske zamisli o prihodnosti okrog leta 1918. Ljubljana 2000. K základním pramenům pro slovinské dějiny tohoto období náleží Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljane in deželnih vlad 1918–1921. Del 1 od 1. Novembra 1918 do 26. februara 1919. Ljubljana 1998; Del 2 od 28. februara do 5. novembra 1919. Ljubljana 1999 a Del 3. od 22. marca 1920 do 9. julija 1921. Ljubljana 2002.

2 Žáček, Václav – Starčević, Veselin: Dějiny Jugoslávie. Praha 1970, s. 372.

za podobné uznání jihoslovanských národů. Především u velmocí naráželi na postoj Itálie, která dlouho odmítala jednat o jiném státním útvaru než o Srbsku (a to ještě ne příliš silněm). Spojeneckou politiku vůči rakouským Jihoslovanům podporovala nepřímou i srbská vláda. Ta hájila myšlenku, že jedině Srbsko je stát uznávaný Dohodou a že jeho rozsáhlé válečné škody a ztráty mu dávají právo získat některé rakouské země dosud obývané Srby.³ Itálie měla také londýnskou dohodou z roku 1915 přislíbená rozsáhlá území obývaná Chorvaty a Slovinci, mj. Terst, kde žilo podle slovinských odhadů až 30% Slovinců, prakticky celé Přímoří, severní Dalmácii a Tyrolsko. Na jaře 1915 představili němečtí nacionální poslanci tzv. Velikonoční program, ve kterém předpokládali vyloučení Haliče a Bukoviny z Předlitavska. Z ostatních zemí mělo zůstat jádro s německou většinou. Předpokládalo se, že proti budou Češi a Slovinci. Počítalo se tedy s tím, že císař vyhlásí program cestou oktroje.⁴

Slovinci byli na rozdíl od Čechů mnohem méně početní a málo hospodářsky a politicky vlivní. Vídeň jim přitom odmítala dát záruky, že velikonoční program nebude realizovat. Slovinci byli přitom rakouskými úřady bráni jako protistátní živel a byli všemožně pronásledováni. Týkalo se to učitelů, duchovních, vojáků i civilního obyvatelstva. Slovinci byli trestáni disciplinárně a byli i arestováni. Panovala zde rozsáhlá tisková cenzura. Ve městech s německou většinou jako v Ptují byly pořádány protislovinské demonstrace.⁵

K určitému pozitivnímu zlomu došlo roku 1917, kdy zapůsobil příklad ruské revoluce. V květnu 1917 se ve znovu svolané říšské radě ustanovil Jihoslovanský klub. Ten ve svém známém projevu z 30. května přišel s myšlenkou sjednocení všech Slovinců, Chorvatů a Srbů v monarchii pod habsburským žezlem. Představitelé Srbů S. Budisavljevič a V. Pribičević na podkladě národnostního principu, historického práva a práva na sebeurčení požadovali sjednocení všech zemí monarchie obývaných Jihoslovanů v jeden státní útvar.

Ve stejné době byla podepsána na ostrově Korfu představiteli Jihoslovanského výboru a srbské vlády v exilu tzv. Korfská deklarace, která konstatovala neodvolatelné rozhodnutí Jihoslovanů vytvořit pod žezlem Karađorđevićů samostatné a nezávislé království.

K dalšímu zlomu došlo až na kongresu utlačovaných národů Rakousko-Uherska v Římě v dubnu 1918. Zástupci těchto národů zde zřetelně vyhlásili právo všech potlačovaných národů v habsburské monarchii. Zároveň vyhlásili Rakousko-Uhersko za hlavní nástroj německého panství a za překážku splnění přání

3 Tamtéž, s. 373.

4 Kolektiv autorů: Dějiny Slovinska. Praha 2011, s. 143; Žáček, Václav a kol.: Češi a Jihoslované v minulosti. Praha 1975 a dále viz pozn. 1.

5 Pleterski, Janko: Politično preganjanje Slovencev v Avstriji 1914–1917. Ljubljana 1980, 1982.

svých národů. Pro rakousko-uherské Jihoslovany byla především důležitá dohoda Trumbiče s italským poslancem Torrem, která se stala podkladem tzv. římského paktu. Itálie zde prohlásila, že je v jejím zájmu vyhlášení nezávislého a jednotného jihoslovanského státu a společná obrana Jadranu. Sporné územní otázky měly být řešeny přátelskou dohodou ve smyslu práva národů na sebeurčení.

Dne 15. září zahájili spojenci útok na soluňské frontě, prolomili frontu a hnali před sebou bulharské armády. 2. října přijalo bulharské Národní shromáždění podmínky Dohody a car byl nucen abdikovat. Německé oddíly opustily zemi. To již srbské divize osvobozovaly území Srbska a Černé Hory. Rakousko-Uhersko bylo otrávené porážkami v Srbsku a Černé Hoře a rovněž německé armády na západní frontě a zároveň bylo zmitáno vnitřními rozpory. Císař Karel se 4. října 1918 obrátil na prezidenta Wilsona se žádostí o zprostředkování příměří. O den později zahájili Italové ofenzívu na Piavě. Mezitím se rakousko-uherská armáda postupně rozpadala. V posledních týdnech války byly potravinové dávky tak malé, že vojáci stěží udržovaly při životě. Vojáci byli otrhaní, bez lékařského ošetření, řádily mezi nimi nakažlivé choroby. Polovina divizí měla méně než 50% předepsaného stavu mužstva. Frontu opouštěli vojáci po celých plucích. Např. již v září uprchl jeden bosenský pluk, na počátku října se začala rozpadat 42. chorvatská divize, frontu opustil 24. domobranecký pluk složený ze Srbů, poslušnost vypověděly také maďarské pluky, mezi posledními věrnými monarchii zůstaly české pluky. Jinak se ale dá říci, že se italská fronta doslova rozpadla. Došlo ke vzpouře Jelačićova pluku v Rijece a 26. října došlo následně ke vzpouře na válečných lodích v Pule. Správu města převzala záhřebská Národní rada, která se mohla opřít o dobře vyzbrojené a disciplinované jednotky českých námořníků a vojáků a jihoslovanských nacionalistů.

Rozpad celého složitého správního aparátu pokračoval tak rychle, že jednotlivé jihoslovanské politické skupiny s ním stěží držely krok. Měšťanské strany se obávaly revoluce po vzoru bolševického Ruska. Proto byla v Záhřebu ustavena Národní rada Slovinců, Chorvatů a Srbů (Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba). V brzké době se k nim připojila naprostá většina jihoslovanských politických seskupení v monarchii. Rusko bylo vyřazeno z války říjnovou revolucí. Jak již bylo uvedeno, prezident Wilson ve své deklaraci z počátku října 1918 již podpořil rozbití monarchie. Za této situace byl manifest císaře Karla ze 16. října jen slabým ústupkem. Týkal se dokonce jen území Předlitavska. Na konci října a na počátku listopadu došlo k rozpadu monarchie a ke vzniku národních států. Mezitím došlo k rychlému vývoji i ve slovinské Lublani. A. Korošec doporučil za předsedu Narodnega sveta, jakožto nejstaršího člena, Ivana Hribara. 24. října se kraňský místopředseda hrabě Attems tázal ohledně demonstrace plánované na 29. říjen, jestli ji má zakázat nebo povolit. Podobně i představitelé Narodnega sveta vyzývali k opatrnosti, aby se situace nevymkla z kontroly. 29. října došlo ke známé přísaze setníka Rostokara a slovinských vojáků pro stát SHS.

Rostokar s pomocí jakéhosi revolučního výboru slovinských důstojníků v záloze, dělostřelectva 53. chorvatského pluku a osvobozených ruských a srbských zajatců obsadil kasárna maďarských jednotek a přiměl jejich posádku ke kapitulaci. Tak došlo k tomu, že Lublaň byla 30. října pod kontrolou slovinských jednotek. NS ještě po manifestaci na Kongresnom trgu dne 29. října 1918 neměl dost sil nebo odvahy převzít moc. Pouze navrhl Vídni, ministerskému předsedovi Lammaschovi, že by převzal ministerstvo výživy. Zajímavá analogie s převratem v Praze.

Proto se do řešení situace zapojili opět slovinští vojáci. Na jejich popud NS dne 31. října přiměl k odstoupení nebo internoval několik německých důstojníků na exponovaných místech: velitele policie barona Kunigla, jeho zástupce Skubla, předsedu zemského soudu Elsnera, školského referenta Kalteneggera a několik dalších.

Další otázkou, co bylo nutno urychleně řešit, byla sočská armáda maršála Boeroeviče. Důstojnický výbor vytiskl letáky v různých jazycích. Vojáci byli vyzýváni, aby už nebojovali a vrátili se domů. Slovinci a Chorvaté měli odpochodovat směrem na Lublaň a Záhřeb, Maďari a Rakušané přes Tarvisio (Trbiž) na Klagenfurt (Celovec). Přes místy chaotické poměry v dopravě se novému slovinskému vedení tento náročný úkol podařilo dobře splnit. K žádnému revolučnímu vystoupení vojáků nedošlo. Teď již nic nebránilo ustanovení nové slovinské národní vlády. Byly v ní zastoupeny Slovinská lidová strana (dále SLS) Jihoslovanská demokratická strana (dále JDS) a Jihoslovanská sociálně demokratická strana (dále JSDS). Stalo se to 31. října 1918. Vláda ještě formálně potvrdila svoji podřízenost předsednictvu Narodnega viječa v Záhřebu.⁶

Teď se zaměříme na boj za ustanovení slovinských státních hranic (respektive státu SHS, později království SHS). 1. listopadu 1918 byla podepsána dohoda s Rakousko-Uherskem, které už v té době bylo rozpadlé. Hranice s Itálií vycházela z londýnského paktu z roku 1915. Od 4. listopadu 1918 začala italská vojska obsazovat Istrii, Dalmácii a některé části chorvatského Přímoří, zájem měla i o Lublaň. Národní rada marně proti tomu protestovala u dohodových mocností. Na severních hranicích slovinských zemí se soustřeďovaly zbytky rakouské armády, na hranicích Banátu maďarské jednotky. Slovinská národní rada neměla proti nim koho postavit. Na různé mobilizační výzvy se přihlásilo jen pár stovek studentů a Sokolů. Vojáci c. k. armády již v žádné armádě sloužit nechtěli a rozšiřovali oblasti tzv. zelených kádrů, které ovládaly rozsáhlá území. V mnoha oblastech se bouřili rolníci a živelně parcelovali velkostatkářskou půdu. V životním zájmu bylo v této době pro Slovince a Chorvaty vyhlášení Království SHS 1. prosince 1918.

⁶ Krlin, Jan: Narodni svet v Ljubljane 1918 a problematika budování nových státních struktur na území dnešního Slovinska v období říjen až prosinec 1918. *Paginae historiae* 10, 2002, s. 72–107.

Slovinci tvořili malé, ale moderní společenství. Její političtí představitelé se naučili metodám politického boje v koaliciích říšské rady. Slovinská politická elita byla vzdělaná, programatická a velmi zkušená v místní samosprávě. Na konci Velké války potřebovali Slovinci ochranu proti Itálii a Rakousku. To je přivedlo do nového království daleko více než všechny jihoslovanské ideály. Na rozdíl od Chorvatů byla mezi nimi a Srby jazyková bariéra, která komplikovala Srbům pronikat do Slovinska. Bilingvní Slovinci se naopak často dostávali do ústřední státní správy. Začleněním do společného státu unikli Slovinci vnějšímu ohrožení a ve srovnání s revolucemi v Německu, Maďarsku a Itálii prožívali klidnou etapu své historie. V novém státě mohli navíc završit svou národní emancipaci, jejímž příkladem bylo založení lublaňské univerzity v roce 1920.⁷

Nyní se ještě vraťme k rapallské mírové dohodě a naplňování závazků Dohody z londýnského paktu. Rapallská smlouva byla podepsána 12. listopadu 1920. Zplnomocněnými zástupci Království SHS byli Milenko Vesnič, Ante Trumbič a Kosta Stojanovič, za Itálii pak Giovanni Giolitti, Carlo Sforza a Ivanone Bononi. Smlouva byla vyhotovena ve dvou verzích v italštině a srbochorvatštině. V případě nejasnosti byl rozhodný text v italštině. Hranice byla pro Jihoslovany velmi nevýhodná. Podle smlouvy bylo k Itálii připojeno celé rakouské Přímoří s výjimkou obce Kastav a ostrova Krk. Hranice byla vedena po linii Tarvisio (Trbiž) – Triglav – Podbrdo – Idrija – Sněžník. Dále byla západní část kraňského vévodství včetně měst Idrija, Vipava, Šturje, Postojna a Ilirska Bistrica. Znamenalo to, že se za italskými hranicemi ocitl světoznámý hřebčinec v Lipici. Pro Chorvaty to znamenalo ztrátu Istrie, kde se nacházela významná námořní základna v Pule, ostrovů Cres a Lošinj v severní Dalmácii, bývalé hlavní město Dalmácie důležitý přístav Zadar a ostrovů Lastovo a Palagruže. Podle smlouvy se mělo město Rijeka stát samostatným svobodným státem, čímž skončila vojenská okupace. Tato část smlouvy byla v roce 1924 revidována římskou smlouvou, která město a přístav Rijeku přiřkla Itálii a Království SHS přístav Sušak.⁸

S Chorvatskem nemělo Slovinsko žádné územní spory. Na severu se jednalo především o jižní část Korutan, kde byl vyhlášen plebiscit pod mezinárodní kontrolou. Problematika korutanského plebiscitu již byla podrobně zpracována, nejdůkladněji v publikaci Koroški plebiscit z roku 1970. V publikaci se nacházejí i mapky s různými variantami slovinsko-rakouské hranice.⁹ Je zde podrobně popsána politická, vojenská i ekonomická situace v Korutanech od konce roce 1918

7 Kolektiv: Dějiny jihoslovanských zemí. Praha 1998, s. 389–390.

8 Božič, I. – Čirkovič, S – Dedijer, V. – Ekmečić, M.: Istorija Jugoslavie. Beograd 1972, s. 404; Stanojević, St. a kol: Narodna enciklopedija srpsko-hrvaško-slovenačka. Zagreb 1928, s. 809–810; Kolektiv: Dějiny jihoslovanských zemí, s. 394–395.

9 Pleterski, J. – Ude, L. – Zorn, T.: Koroški plebiscit.

do plebiscitu 10. 10. 1918. Můžeme vidět i podrobné tabulky jednotlivých obcí z hlediska národnostního (sčítání lidu 1910) i to, jak která obec volila v plebiscitu. Autoři knihy nás také seznámili s mezinárodními souvislostmi plebiscitu. Rovněž o tom, kde v Evropě a ve světě probíhaly (Burgenland, Horní Slezsko a Východní Prusko) a neprobíhaly plebiscity.

Já sám jsem napsal o plebiscitu krátký článek, zaměřený na českého čtenáře, pro kterého je to do značné míry exotické téma.¹⁰ Vše, co jsem uváděl výše, už nechci znovu opakovat. Ve svém článku podrobně rozepisuji politický, ekonomický a kulturní život v Korutanech do první světové války. Konečně se zmiňuji o situaci v Korutanech po první světové válce až do korutanského plebiscitu. Píši i o tom, že korutanští Němci neuznávali a zpochybňovali národnostní uvědomění korutanských Slovinců. Hnutí za samostatnost je podle nich přineseno zvenčí. Jazyk, kterým hovoří korutanští Slovinci, se natolik liší od slovinského knižního jazyka, že je pro ně lepší používat jako dorozumivací jazyk němčinu. Slovinci jsou spokojeni se svou situací v Korutanech a nechtějí změny. Germanizace není násilná, ale pokojná. Kdo požaduje zvláštní práva pro Slovince, ruší pořádek v zemi. Slovinské národní hnutí je organizováno především duchovními, kteří přišli z jiných zemí a jsou zpátečnický orientováni.

Nechci zde podrobně rozebírat situaci v Korutanech před 1. světovou válkou, to je podrobně rozepsáno v uvedeném článku. Byla založena slovinská lidová strana-katolická. Korutanští Slovinci též založili liberální stranu.¹¹ Ale všeobecně převládala u korutanských Slovinců klerikální orientace. Jak píše ve své publikaci Bogo Grafenauer, i díky systematické germanizaci ubýval počet Slovinců. Podle sčítání lidu z roku 1880 žilo ve slovinské části Korutan 85 009 osob se slovinským obcovacím jazykem, tj. 50,3% obyvatel a to ještě němečtí sčítací komisaři přesvědčili asi 20 000 Slovinců, aby se dali zapsat za Němce. V dalších sčítáních lidu Slovinců neustále ubývalo. V celých rakouských Korutanech žilo v roce 1880 celkem 85 154 (26,6%) Slovinců, dle sčítání z roku 1910 celkem 66 602 (18,4%) a roku 1923 celkem 37 224 (10%). Po plebiscitu se politická angažovanost minimalizovala. Slovinci se sice zapojili do Strany korutanských Slovinců, která v zemských volbách získala v zóně A 8 508 hlasů. Na území Korutan fungoval i Slovinský osvětový svaz, ve kterém byli Slovinci kulturně zapojeni. Konec všem těmto aktivitám učinil Dollfussův puč.¹²

K situaci v Korutanech za první světové války 1914–1918 chci podotknout, že Slovinci a Chorvaté ostře odsoudili sarajevský atentát. Zároveň ale zdůraznili, že slovinský národ má právo žít v jednom státním útvaru. Území bylo od května

10 Krlín, J.: Korutanský plebiscit, s. 131–164.

11 Tamtéž, s. 134–140.

12 Grafenauer, B.: Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj. Ljubljana 1987.

1915 součástí tzv. armádního zázemí a platilo zde stanné právo. Tento systém měl teoreticky postihovat všechny obyvatele stejně. Ve skutečnosti však nejvíce postihoval slovanské obyvatele monarchie jako potencionální nepřátele.

Jak již bylo řečeno, předseda katolické lidové strany v Korutanech dr. Janko Brejc ostře odsoudil sarajevský atentát. Podobně atentát odsoudili slovinští poslanci korutanského zemského sněmu a říšské rady Franz Grafenauer. Zároveň ale zmínil, že Slovinci a Chorvaté jsou v monarchii utlačováni. V prvním období Velké války, do zahájení války s Itálií, byly ještě Korutany pod civilní správou. Později byla civilní správa pod správou vládního rady Alexyje a vojenská pod vedením polního maršála von Schenka.

Následující období do roku 1917 bylo snad dosud obdobím největšího pronásledování slovinského živlu v dějinách. Slovinci a nelojální se stalo téměř stejným pojmem. Velice se rozšířilo také udavačství. Každý správný obyvatel Korutan měl ihned oznámit jakýkoliv projev sympatií k Srbům. Bylo to schváleno i úředně oběžníkem rakousko-uherského ministerského předsedy JUDr. Karla Stürghka.¹³ Nařízení představovalo pro německé politiky jakousi kosu, pomocí které by mohlo úplně zlikvidovat slovinský politický život v Korutanech. Ostatně podobně tomu bylo v českých zemích.¹⁴ V Korutanech byl arestován předseda spolku Mohorjeva zadruga (Mohorjevo družstvo), v Kühndorfu se postupovalo proti nakladatelství Mohorjeva družba (Mohorjevo nakladatelství) v Celovci. Byli pronásledováni i slovinští kněží za údajnou velkosrbskou propagandu a podporu slovinské věci. Např. farář Andreas Bračič v Lembachu vyvěsil dne 26. 6. 1914 dvě červenomodrobílé vlajky. Byl zatčen a uvězněn.¹⁵ Podobně farář Josef Svaton ve Schlieflingu am See byl obviněn z velkosrbské propagandy. Dostal rok vězení, ale 5. ledna 1915 soud rozhodl, že bude přesunut do své vlasti, do Čech.¹⁶

Mezi plány německých politiků patřila idea sjednotit německy mluvící obyvatelstvo v hranicích Německého spolku z roku 1866, bylo nutno udržet české

13 Krlín, J.: Korutanský plebiscit, s. 141.

14 Např. Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914–1918, sv. 1–5. Praha 1993–1997; Soupis dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války. Praha 1997–1998; Otáhalová Libuše: Souhrnná hlášení prezidia českého místodržitelství o protistátní, protiválečné a protirakouské činnosti v Čechách 1915–1918. Praha 1957; Vrbata, Jaroslav: Týdenní státněpolicijní zprávy moravského místodržitelství v Brně a slezského zemského prezidia v Opavě o rusofilské a protiválečné činnosti na Moravě a ve Slezsku 1914–1918. Faksimílii. Praha 1988; Polišínská Milada a kol.: Vznik Československa 1918. Dokumenty československé zahraniční politiky. Praha 1995; Kneř, Vladimír – Stupková, Marie: Československé dějiny v archivních dokumentech, 2. díl. Od revolučního roku 1848 do vzniku Československé republiky. Praha 1963; Šedivý, Ivan: Češi, České země a Velká válka 1914–1918. Praha 2001.

15 Pleterski, J.: Politično preganjanje Slovencev v Avstriji 1914–1917, s. 39.

16 Tamtéž, s. 51.

země. Zde se pracovalo na krajském rozdělení a zrušení českého státního práva. Také Slovinci bylo bezpodmínečně nutné v tomto státě udržet, aby byla zajištěna cesta k Jadranu. V tomto železném jádru měli Němci podle sčítání lidu podle obcovacího jazyka zajištěnu minimální většinu 52,43%. Halič měla být s Bukovinou oddělena, Dalmácie měla být spolu s Bosnou a Hercegovinou spojena se Srbskem. Změna této politiky přišla až v červenci 1917 s příchodem kabinetu Ernsta von Seidlera, který oprášil možnost národnostní autonomie. Představitelé Jihoslovanů v monarchii zatím přišli s Májovou deklarací (Majniška deklaracija). Ta požadovala sjednocení všech Slovinců, Chorvatů a Srbů v monarchii pod habsburským žezlem.

Dne 25. května 1918 přijal císař Karel delegaci německých občanských stran z území obývaného Slovinci. Z korutanské delegace o počtu dvaceti osob byli ze sedmi Slovinců (Windische) představeni pouze dva jako Slovinci. Císař potvrdil přání delegace a vyslovil se proti rozdělení Korutan podle národnostního klíče – linie řeky Drávy. Dne 9. června 1918 se konal německý tábor lidu ve Velikovaci (Völkermarkt) s 80% slovinského obyvatelstva. Představitelé korutanských Slovinců patřili mezi účastníky tzv. Slovanských dní v Lublani 1.–17. srpna 1918. Za svůj hlavní cíl prohlásili účastníci akce sjednocení jihoslovanského národa v samostatném státě. Mezi jejími územními organizacemi měla být také Národní rada pro Korutany. Mezitím také rychle jednali i korutanští Němci. 13. října podpořili představitelé německých národních rad plán na sebeurčení německého národa v souladu s německou národní radou ve Vídni. Nesouhlasili s manifestem císaře Karla ze 16. října 1918, protože některé jeho pasáže by se mohly vykládat ve prospěch rozdělení Korutan. Slovinská Národní rada vyhlásila 17. října 1918 svůj požadavek na Slovinci obývanou část Korutan se zajištěním práv národnostních menšin. Rakouská sociální demokracie také byla proti rozdělení Korutan. Slovinští sociální demokraté byli na základě jednání slovinského dělnického spolku 28. července pro ustavení trojjediného státu jižních Slovanů. Jejich názor na otázku Korutan se nedochoval, ale pravděpodobně také počítali s řekou Drávou jako hranicí.

Teď se stručně zmíním o situaci v Korutanech po říjnu 1918. Situace království SHS byla velmi diplomaticky komplikovaná, protože ho nejprve uznaly jen USA, Velká Británie a Francie ho uznaly až v červnu 1919. Jednání o vytyčení hranic probíhala dlouho a složitě. Hrozilo vypuknutí války s Itálií a Rakouskem. Narodní svet v Lublani ustavil 19. září územní odbor pro Korutany v Borovje (Ferlachu). Od konce války se stali Slovinci průsečíkem všech možných politických úvah a kalkulací. Americké vládě 2. prosince oficiálně slíbili, že se vzdají násilného řešení a vyčkají do rozhodnutí mírové konference. Ale korutanský zemský výbor se 25. října vyjádřil, že Slovinci kromě oblasti Jezerska (Mežijska dolina) netvoří v Korutanech souvislé osídlení. Je prý také třeba využít situace, kdy veškerý vojenský vládní a státní aparát je v rukou Němců a Slovinci jsou prakticky bezmoc-

ní k udržení Korutan v německých rukou. Korutany podle nich jsou jednotným hospodářským a zeměpisným celkem. Nyní přišel čas, aby jednala slovinská vláda v Lublani. Na žádost delegace korutanských Slovinců ustavila zvláštní pověřence pro Korutany a začala sbírat vojsko. 2. prosince 1918 oznámila, že převzala pod svou správu okresní hejtmanství Velikovec.

Slovinští sociální demokraté doufali v nějakou dohodu s rakouskými sociálními demokraty, k té ale nedošlo. Vrchním velitelem slovinských oddílů v Korutanech byl jmenován setník Lavrič. Zároveň propukly boje mezi slovinskými dobrovolníky ve Štýrsku a tamními Němci. Zde se vyznamenal slovinský důstojník Rudolf Meister, který se stopadesáti muži obsadil Maribor. Za svoje zásluhy o vlast byl slovinskou vládou jmenován generálem.¹⁷

Již 31. října 1918 utvořili Němci v Korutanech provizorní zemský sněm ze zástupců německých politických stran. V Korutanech ustavili sociální demokraté jako svoje bojové jednotky Volkswehr a zástupci měšťanských stran Bürgerwehr od dubna 1919 přejmenovaný později na Heimwehr. Na německé straně byli nejvýraznějšími osobnostmi Dr. Arthur Lemisch, pangermán, a Ludwig Hülgerth. V listopadu 1918 byla za zprostředkování Lublaně a Vídně stanovena prozatímní demarkační čára. Zde není místo podrobně rozebírat průběh bojů. Slovinské jednotky byly přes počáteční úspěchy, na kterých se významně podílel i generál Meister z Korutan postupně vytlačeny. Neuspěl ani pokus o protiútok z května 1919. Proto se do bojů zapojily i srbské jednotky. Ty od 28. května do 6. června obsadily celé jižní Korutany i Celovec. Obě strany si stěžovaly na násilnosti a loupeže způsobené druhou stranou. Na mírových jednáních v Paříži bylo sporné území rozděleno na zónu A pod správou Království SHS, zónu B pod rakouskou správou a 4 km široké neutrální pásmo. Po nátlaku států Dohody musely jednotky Království SHS do 31. července 1919 vyklidit Celovec.

Mezitím se konala v Paříži mírová jednání. Smlouvou z 10. září 1919 byly stanoveny hranice království SHS s Rakouskem. SHS získalo jen část Štýrska s Mariborem a z Korutan jen tzv. Mežijskou dolinu. V dalších částech Korutan měl rozhodnout plebiscit. O to se zasloužila Itálie, které už teď považovala Rakousko a i Maďarsko za své budoucí spojence. 4. června 1920 byla podepsána mírová smlouva s Maďarskem, kterou byly stanoveny budoucí hranice na rozvodí řek Mury a Ráby. V praxi to znamenalo že prekmurští Slovinci byli připojeni k SHS a porábsbí zůstali v Maďarsku. Československá strana v mírových jednáních vystupovala velice opatrně, protože si nechtěla pohněvat proti sobě Itálii. Způsobilo ti značné ochladnutí vztahů ČSR s královstvím SHS, hlavně se Slovinci. K vlastnímu plebiscitu se zde nechci vracet, protože toto téma bylo ve slovinské histo-

17 Rozman, F. – Melik, V. – Repe, B.: Zastave vihrajo. Ljubljana 1999, s. 83; Ude, L.: Boj za severno slovensko mejo 1918/1919. Maribor 1977.

riografii mnohokrát zpracované a bylo v rámci možností sepsáno i v mém výše uvedeném článku.¹⁸ K vlastnímu plebiscitu bych chtěl jen uvést to, že obě strany dělaly maximum pro to, aby zvítězily. Jen stručně k výsledkům: k 7. říjnu 1920 bylo dle rakouských novin 34 360 voličů v případě, že by se zúčastnilo 90% voličů, by absolutní většina byla 15 000 (sic!). K říjnu bylo do voleb připsáno ještě 5 000 hlasů. To bylo pro Slovinců velkým překvapením. Jihoslovanská strana se rovněž starala o to, jestli nemohlo dojít k volebním machinacím. Hlasovací urny byly hlídány mezinárodními oddíly, z nichž většinu tvořili Italové, tak zde nebylo možno vyloučit machinace.

Dalším z faktorů, který ovlivnil porážku jihoslovanské strany v Korutanech, bylo i malé národnostní uvědomění slovinského obyvatelstva vystaveného předtím cílevědomé germanizaci. Během krátkého období říjen 1918 – říjen 1920 nemohlo tak rychle dojít k jejich národnostnímu uvědomění. Ti slovanští obyvatelé Korutan, kteří nebyli národnostně vyhranění – Windische, raději volili Rakousko. Slovinští sedláci většinou hlasovali pro Slovinci, nádeníci a dělníci závislí na německých zaměstnavatelích pro Rakousko. Svoji roli hrálo i to, jak je Rakušané strašili, že budou muset žít v chudé oblasti v Srbsku, Makedonii, Černé Hoře, Bosně a Hercegovině. Velký význam hrála v plebiscitu i náboženská otázka, římskokatoličtí faráři slovinské národnosti nepodporovali připojení ke království SHS s vládnoucími pravoslavnými. Velký význam měly u některých korutanských Slovinců zkušenosti z rabování srbské armády z tažení 1918–1919.

Rakouská propaganda pracovala též účinněji než jihoslovanská. Korutanský zemský sněm též 28. září 1920, tj. dvanáct dní před plebiscitem, slíbil, že bude chránit všechna jazyková a národnostní práva korutanských Slovinců. Tato deklarace ale nebyla naplněna dodnes.¹⁹ Nyní ještě k rapallské mírové dohodě a naplňování její litery. Rapallská mírová smlouva byla podepsána 12. listopadu 1920. Měla řešit hraniční spory mezi italským královstvím a Královstvím SHS (Srbů, Chorvatů a Slovinců). Nové hranice byly pro Slovinci stanoveny velmi nevýhodně. Státnice Slovinců a Chorvatů zůstaly vně nových státních hranic. V Rakousku, kde zemský sněm v Klagenfurtu (Celovci) ještě čtrnáct dní před plebiscitem slíbil ochraňovat všechna menšinou práva Slovinců, se tímto svým slibem hned po plebiscitu přestal řídit.

Také v Itálii začala politika masivního odnárodnňování Slovinců i Chorvatů. Slovinština byla vyloučena ze státní správy i z vyššího školství. Rodiče, kteří nechtěli dávat své děti do Bailie (masová organizace podobná Hitlerjugend nebo Bundu des Deutsches Mädchen), byli perzekuováni. Slovinští vlastenecky orientovaní učitelé bývali překládáni třeba do Kalábie. Všechny slovinské spolky

18 Pleterski, J. – Ude, L. – Zorn, T.: Koroški plebiscit; Krlín, J.: Korutanský plebiscit, s. 131–164.

19 Tamtéž, s. 162–163.

byly rozpuštěny a zakázány. Podobně i chorvatské. Byl vypálen Slovinský národní dům v Terstu. Docházelo k všeobecnému pronásledování všeho slovinského a chorvatského. Mnoho Slovinců z italské zóny uteklo do Království SHS. Část emigrovala do zámoří. Protože USA tehdy omezily příliv přistěhovalců, skončila nakonec silná slovinská menšina v Argentině, udržující se starou vlastí rozsáhlé styky. Požadavek na změnu hranic byl za tehdejší politické situace v Evropě nereálný.²⁰ K samostatnému slovinskému státu ještě vedla dlouhá cesta. Přes druhou světovou válku, kdy bylo slovinské území rozděleno mezi Německo a Itálii. Po jejím skončení se část území ztracených v Rapallu vrátila Jugoslávii a tedy Slovinsku na základě mírových dohod mezi Jugoslávií a Itálií.²¹ Korutany zůstaly Rakousku. Samostatnosti se Slovinsko dočkalo až během rozpadu Jugoslávie v červnu 1991.

20 Kolektiv autorů: Dějiny Slovinska. Praha 2011, s. 155.

21 Tamtéž, s. 207–210.

Der Kampf um die Staatsgrenze mit Slowenien in den Jahren 1918–1920

Vor dem 1. Weltkrieg lebten die Slowenen in insgesamt sechs Verwaltungseinheiten und zwei Staatsgebilden. Dazu zählten Krain mit der Hauptstadt Laibach/Ljubljana, Primorje mit der Hauptstadt Triest, die Steiermark mit der Landeshauptstadt Graz und die weiteren bedeutenden Städte Marburg/Maribor und Pettau/Ptuj. Eine starke slowenische Minderheit lebte auch in Kärnten mit der Landeshauptstadt Klagenfurt/Celovec. Auch in Ungarn lebte eine slowenische Minderheit im Gebiet Predkomurje.

Während des Ersten Weltkrieges erlangte Italien durch den sog. Londoner Vertrag das Versprechen von Gebietsgewinnen vor allem auf Kosten der Südslawen. Es handelte sich um Südtirol, Primorje, Norddalmatien. Die österreichische Seite präsentierte das sog. Osterprogramm, demnach ein Kernreich ohne Galizien und der Bukowina entstehen sollte. Wegen dem vorausgesetzten Widerstand der Tschechen und Slowenen wurden der Weg der Oktroy erwartet. Im Herbst 1914 gründeten kroatische Emigranten den Südslawischen Ausschuß. Diesem schlossen sich später auch die Vertreter der Slowenen an. Die Ausschußmitglieder unterzeichneten am 20. Juli 1917 auf der Insel Korfu eine Deklaration über das zukünftige Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen. Die Südslawen aus dem Gebiet der ehemaligen Donaumonarchie schlossen sich am 1. Dezember 1917 mit den Serben zum SHS-Staat zusammen (Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen). In den Jahren 1919–1920 wurden mit Italien, Österreich und Ungarn Friedensverträge abgeschlossen. Über das strittige Gebiet in Kärnten sollte eine Volksabstimmung entscheiden.

A fight for the state border of Slovenia in 1918–1920

The Slovenians lived, before World War I, in altogether six administrative units and two state entities. These were Carniola with Ljubljana as its capital, the Austrian Littoral with Trieste as its capital, Styria with Graz as its capital and other important cities of Maribor and Ptuj. A strong Slovenian minority lived also in Carinthia with Klagenfurt as its capital. A Slovenian minority lived also in Hungary in the territory of Predkomurje.

During the War, Italy acquired most of its vast territorial gains by the Treaty of London, especially at the expense of South Slavs. These were South Tyrol, Austrian Littoral and northern Dalmatia. The Austrians presented, on the other hand, their Easter programme, according to which, the Empire was to be rebuilt without Galicia and Bukovina. The opposition of the Czech and Slovenians was to be overcome by the way of imposition. In autumn 1914, the Croatian emigrants founded a South Slav Committee. They were later joined by the Slovenian representatives. The committee members signed on July 20, 1917, in Corfu the declaration on the future Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians. In 1919–1920, the peace treaties were signed with Italy, Austria and Hungary. The disputed territory in Carinthia was to be decided about by the plebiscite.